

A pályázat címében jeleztük, hogy a résztvevők a 10–15. századi magyar-bizánci kapcsolatok több, különböző területét kívánják vizsgálni. Ezt lehetővé és reálissá teszi az a körülmény, hogy a négy munkatárs képzettsége alapján a közös, történeti személetű indíttatás mellett különböző tudományok, pl. a filológia, a teológia, a régészet, a jog, ill. a jogtörténet sajátos szempontjait is érvényesíteni tudja. *Baán István* a teológia, a kora keresztény és bizánci egyházi irodalomtól indulva jutott el a 14–16. századi magyar történelem bizánci forrásainak vizsgálatáig, miközben korábbi témáinak a kutatását is folytatta. *Olajos Terézia* a klasszika-filológiától a korai bizánci irodalom és történelem vizsgálatán át jutott el a Kárpát-medence és a Bizánci Birodalom 6–11. századi kapcsolatainak, ill. az ezekről szóló görög nyelvű forrásoknak a kutatásáig. *Révész Éva* történész és régész tanulmányait kamatoztatja, amikor a bizánci kultúrának, elsősorban a keleti kereszténységnek és az ortodox egyháznak a 10–12. századi magyarság körében érvényesülő hatását vizsgálja. *Szabó Pál* pedig jogász és történész végzettsége alapján magától értetődő módon kezdte el kutatni – egyéb, történeti kérdések mellett – a bizánci törvények hatását Szent István államának kialakuló jogrendjére..

Mivel a Kárpát-medence és a kelet-európai steppe népeinek sorsa általában szorosan összefonódott a Bizánci Birodalom történetével, a bizánci források némi fényt vetnek e népekre, így a magyarokra is. Különösen meghatározó jelentőséggel bír a bizánci kútfők vallomása a magyar őstörténet, a honfoglalás és a 10-12. századi magyar állam históriájának megismerése szempontjából. E kútfők kutatása, összegyűjtése és bemutatása területén Moravcsik Gyula (1892–1972) tette a legtöbbet a konstantinosi *De administrando imperio* ma is mérvadó kiadásával és interpretálásával (1949, 1950) valamint a magyar történelem bizánci forrásainak összegyűjtésével és mindenféle tudományos apparátussal ellátott, bilingvis kiadásuknak a tervével. Ebből az első rész – már Moravcsik halála után, posztumusz műként - meg is valósult „Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai” című alapmű megjelenésével (1984). Ám a 14-15. századi magyar történelem bizánci forrásainak ilyen feldolgozása már nem készülhetett el Moravcsik Gyula halála miatt. Mivel Baán István felvállalta, sőt jelentős részben el is végezte ezt a feladatot, kézenfekvő volt, hogy a jelen pályázat keretében befejezze ezt a hatalmas munkát, és az OTKA támogatásával publikálja is azt. Az is ésszerűnek látszott, hogy főleg a történeti magyarázó jegyzetek elkészítésének munkálataiba bevonja Szabó Pált is.

Ugyancsak Moravcsik Gyula nélkülözhetetlen alapművéhez kapcsolódik Olajos Terézia kutatómunkája is. Moravcsik 1972-ben bekövetkezett halála óta eltelt immár több

mint négy évtizedben a nemzetközi bizantinológia a forráskiadás területén hatalmas lépésekkel haladt előre, és ennek eredményeként számos mű vált modern kritikai edícióban olvashatóvá vagy korábban kiadatlan dokumentumok első ízben hozzáférhetővé. Ezért feltétlenül indokolt volt ezeknek az új forráskiadásoknak magyar szempontú, céltudatos átvizsgálása abban a reményben, hogy Moravcsik Gyula által nem ismert forráshelyek lelhetők majd fel. Olajos Terézia ezt a feladatot vállalta, és Moravcsik Gyula alapművét supplementumként kívánta kiegészíteni a magyar tudományosságban eddig felhasználatlan forrásokkal (elsősorban oklevelekkel és más dokumentumokkal).

Az ortodox kereszténységnek és a bizánci egyháznak a 10–12. századi Kárpát-medencében való jelenlétét, ill. ennek a problematikáját kívánta történeti és régészeti adatok alapján vizsgálni és tisztázni Révész Éva. Kutatásainak részeredményeit cikkekben, az egész pedig PhD-disszertációban kívánta közzé tenni, A bizánci teológiai irodalom területén főleg a 14. századi nagyhatású szerzőnek, Grégorios Palamasnak (1296/7–1359) a működését kívánta vizsgálni Baán István, s a pályázat keretében tervbe vette Palamas egyes műveinek magyar fordítását is.

Az Árpád-kori jogi szabályozás bizánci kapcsolatainak mélyreható vizsgálatára, a részeredményeknek cikkekben és tanulmányokban való publikálására és esetleg egy monografikus jellegű mű megírására készült Szabó Pál. Emellett azt is vállalta, hogy egyes 14-15. századi bizánci történetírók (pl. Laonikos Chalkokondylés, Dukas) magyar történeti vonatkozású fejezeteinek interpretálásához járul hozzá a Baán István által fordított szövegekhez a szükséges történeti jegyzetek elkészítésével, természetesen összegyűjtve és felhasználva a hazai és nemzetközi szakirodalmat.

A pályázat részvevői a munkatervben vállalt feladatokat maradéktalanul teljesítették, sőt néhány ponton túlteljesítették. A munkatervi ütemezést is sikerült tartanunk.

2010–2011-ben elsősorban az anyaggyűjtésre koncentráltak a fiatal munkatársak, ennek rendelték alá külföldi utazásaikat is. Szabó Pál jogtörténeti kutatásai mellett bekapcsolódott Baán István készülő forráskötetének a munkálataiba. És már az első évben sikerült több cikket publikálnunk.

2011–2012-ben a pályázat részvevői folytatták az anyaggyűjtést, cikkek és tanulmányok írását valamint publikálását, sőt még egy szerkesztett kötet is megjelent (Opuscula Byzantina X. Szerk. Olajos Teréz). Révész Éva a tervezett időben elkészítette és *summa cum laude* minősítéssel megvédte „Történeti és régészeti adatok a kora Árpád-kori bizánci–bolgár–magyar egyházi kapcsolatokhoz” c. doktori értekezést. Bár nem szerepelt a munkatervünkben, 2012. május 21-22-én sikeres nemzetközi konferenciát szerveztünk „A

Kárpát-medence, a magyarság és Bizánc” címmel, amelyen 43 jeles kutató vett aktívan részt a hazai történészek, régészek, filológusok, művészettörténészek, egyház- és jogtörténészek köréből s mellettük Németországból, Romániából és Ausztráliából is érkeztek előadók.

2012–2013-ban Baán István – Szabó Pál közreműködésével – nyomdakésszé tette, majd 2013. végén a Balassi Kiadó megjelentette „A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci és kora újkori görög nyelvű forrásai” c. több mint 700 oldalas kötetét. Szabó Pál, egyrészt további cikkeket közölt bizánci jogi-jogtörténeti témákban budapesti, miskolci és szegedi szakmai orgánumban, másrészt eldöntötte, hogy a 15. századi bizánci forrásokra is alapozva Nándorfehérvár első, 1440-es török ostromának mindeddig alaposan soha meg nem vizsgált történetét dolgozza fel, és e témából készít monografikus művet. Révész Éva továbbfolytatta korábbi témáját a 12-13. századi viszonyok vizsgálatával. Olajos Terézia – más nagyobb volumenű tudományos munkáinak befejezése után – a tervezett időben elkezdte az Árpád-kori magyar történelemhez a Moravcsik Gyula forráskötetében nem szereplő bizánci források felkutatását, összegyűjtését, a korszerű forráskiadások beszerzését, a szakirodalom tanulmányozását és természetesen a különböző műfajú görög nyelvű textusok magyar fordítását és kommentálását.

2013-2014-ben a pályázati programot túlteljesítve Szabó Pál elkészítette és 2014. májusában *summa cum laude* minősítéssel valamint száz százalékos eredménnyel megvédte „1440 – Nándorfehérvár első oszmán-török ostroma és előzményei” c. PhD-értekezését. Olajos Terézia összegyűjtötte és kiadásra előkészítette huszonöt új, eddig a magyar történettudományban felhasználatlan bizánci forrást tartalmazó bilingvis forráskötetét. Baán István lefordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta valamint publikálásra előkészítette Grégorios Palamas „Triások” c. alapművét. Ugyanakkor Révész Éva korábbi kutatásainak eredményeit tette közzé hazai és külföldi tudományos orgánumban. Olajos Terézia szerkesztésében elkészült a közel 400 oldalas „*A Kárpát-medence, a magyarság és Bizánc. The Carpathian Basin, the Hungarians and Byzantium*” c. kötet, amely 25 értékes tanulmányt tartalmaz kiváló hazai és külföldi szakemberek tollából a történelem (elsősorban az Árpád-kor), a régészet, a bizánci (és posztbizánci) művészettörténet, a filológia, az egyháztörténet, a jogtörténet stb. különböző témáiból.

A pályázat lezáródásáig (2014. jún. 30-ig) tehát a munkatervet teljesítettük, sőt néhány területen túlteljesítettük. Ám, mivel a munkaadói járulék-rovaton kb. 900 000 Ft maradvány mutatkozott (ugyanis a 2009-es tervezetthez képest ennek a mértéke csökkent), és mivel Szabó Pál csak 2010. szeptember 1-től állt a projekt révén alkalmazásban, és megmaradt kéthavi bére, kérelmeztem a pályázat fél évvel történő meghosszabbítását. Azzal az indokkal

kértem, hogy a járulék-rovaton képződött maradványból két, lényegében kész munka, Szabó Pál kitűnő disszertációjának könyv-változata és a magam bilingvis szöveggyűjteménye kiadható és az OTKA-támogatásból finanszírozható legyen, továbbá hogy Szabó Pál is kerek négy évig, vagyis 2014. aug. 31-ig alkalmazásban maradhasson. Az engedélyt a pályázati idő féléves hosszabbítására megkaptam. A vállalásnak megfelelően 2014. december közepén kijött a nyomdából a „Bizánci források az Árpád-kori magyar történelemhez. Fontes Byzantini ad historiam Hungaricam aevo ducum et regum e stirpe Arpadiana pertinentes (Kiegészítés Moravcsik Gyula „Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai” című forrásgyűjteményéhez)”. Szabó Pál azonban nem készítette el könyve kéziratát, azaz disszertációjának átdolgozását (elsősorban rövidítését) október közepéig, ami a végső határidő volt, hogy a közbeszerzési eljárással, a szerkesztéssel együtt könyve december közepéig megjelenhessen, és a kiadói munka teljesítése igazolható legyen. Szabó Pál késlekedése (október, sőt november közepéig sem adta át könyve kéziratát) persze menthető, hiszen az állástalanság és az egzisztenciális szükségmegoldások nem kedveznek az elmélyült tudományos munkának. Disszertációját szerencsére interneten így is olvashatja bárki. -- A pénzügy beszámolóból egyébként látható, hogy projektünk egy könyv kiadási költségének elmaradása miatt jelentős maradvánnyal zárt.

A pályázat részvevőinek eredményességét jól dokumentálja, hogy a négy kutató négy év alatt 66 tudományos munkát (5 könyvet, 4 könyvfejezetet, 3 szerkesztett kötetet, 37 cikket, ill. tanulmányt, 10 konferenci cikket, stb.) jelentetett meg (ld. a publikációs listát). A két juniorkutató imponálóan nagyszámú cikket és konferencia-cikket közölt: Révész Éva 14-et, Szabó Pál pedig 21 –et.

Sőt további elkészült, már publikálásra leadott vagy kiadásra előkészített vagy előrehaladott állapotban levő munkákról is beszámolhatok. Így pl.

Éva Révész: Die Orthodoxie im frühen árpádenzeitlichen Ungarn. Der derzeitiger Stand der Forschung. In: Meždunarodna naučna konferencija „Bálgarskijat ezik i literatura i evropejskoto kulturno prostranstvo: tradicii i perspektivi”. Red. M. Farkas-Baráthi – H. Majoros. Szeged 2015 (?)

Révész Éva: Mikor kötött házasságot Gavriil Radomir és „Magyarország királyá”-nak a leánya. In: Középkortörténeti tanulmányok 8. (VIII. Medievisztikai PhD-konferencia. Szeged 2013. június 17-19) Szeged 2015.

Éva Révész: Die erste byzantinische Oberpriestern Turkias, In: Studia Hungaro-Bulgarica. Tomus 3. Šumen –Szeged 2015 (?)

Szabó Pál: Ostromolhatta-e I. Bayazid szultán Belgrádot? In: Középkortörténeti tanulmányok 8. (VIII. Medievisztikai PhD-konferencia. Szeged 2013. június17-19) Szeged 2015.

Baán István : Grégorios Palamas „Triasok” című művének magyar nyelvű kommentáros kiadása a „Collectanea Athanasiana” sorozatban valószínűleg 2015-ben.

Olajos Terézia társzerzője egy Franciaországban valószínűleg 2015-ben megjelenő könyvnek; több írása készült, ill. készül különböző kiadványok szerkesztőinek felkérésre, amelyek 2015-2016-ban jelennek meg.

A pályázat munkatársai valamennyien részt vettek és előadtak különböző tudományos rendezvényeken, konferenciákon (különösen aktív volt a két fiatal kutató). Ennek ékesszóló bizonyítéka a 2014-ig megjelent 10 és megjelenés előtt álló további 4 konferenciacikk. A pályázat keretében „A Kárpát-medence, a magyarság és Bizánc” címmel 2012-ben nemzetközi konferenciát szerveztünk és az előadások egy része tanulmány formájában 2014-ben megjelent az azonos című közel 400 oldalas kötetben.

A két junior kutató elkészítette és summa cum laude minősítéssel megvédte PhD-disszertációját, amelyek interneten bárki számára hozzáférhetőek.